

Manuel de Pedrolo
en una imatge que
podria simbolitzar la
seva grandesa com
a autor / ÀLBUM
FAMILIAR ADELAIS
DE PEDROLO

El gegant destronat

Us oferim el fragment inicial de l'extens i magnífic pròleg pòstum de Patrícia Gabancho per al primer volum de 'La terra prohibida'

És difícil acostar-se a la figura de Manuel de Pedrolo sense veure-hi un paradigma, l'exemple de com una o dues generacions catalanes van haver de caminar contra corrent, en les pitjors circumstàncies possibles. És clar, la guerra i la dictadura, dirà qui llegeixi aquestes paraules. I sí, la llosa d'aquestes dues circumstàncies és demolidora, però no és només això. La guerra, com és obvi, va tallar en sec els projectes d'un jovent que es plantejava el futur des d'un marc de normalitat i progrés, potser un xic massa convuls, però creïble. Estem saturats de llegir el curs de vides que es van haver de reinventar radicalment a partir de l'exili, el silenci o la repressió: la guerra, ens diuen, ho va espatllar tot. Si eres un vençut. «Tot el que jo em pensava poder fer en la vida, tot va quedar tancat completament, no solament durant la guerra, sinó a la postguerra, evidentment, perquè el panorama era desolador», va dir Josep Palau i Fabre, el poeta picassià, que havia començat a escriure abans de l'ensulsiada i s'imaginava una vida entre bohèmia i creativa: va acabar exiliat a París, per respirar. L'important és això que diu: tot el que ell s'havia imaginat, s'havia esvaït.

Sabem de vides altres, persones que renequen sense més de les pròpies conviccions –unes conviccions naturals, gens problemàtiques, que de sobte han esdevingut culpables– per situar-se en el punt oposat, en el franquisme més descarat, i així defensar privilegis o simplement una dosi de tranquil·litat. Una guerra ho trenca tot pel mig, i encara més si es perd; no cal insistir-hi. Per això la Guerra Civil i la postguerra van estroncar el projecte col·lectiu de Catalunya en tots els àmbits: de la cultura a l'economia, de la llengua a la indústria, de les institucions (esborrades) als serveis, i podríem seguir enumerant totes i cadascuna de les estructures que van ser capolades. Les persones es van situar en un o altre bàndol, però Catalunya, com a projecte, va

perdre la guerra: així ho van dir els intel·lectuals catalans que van practicar, dins i fora del país, la resistència. Aguantar amb les mans les vies d'aigua perquè la història no s'hi escolés. Encara avui hi ha qui opina que, com que hi havia catalans franquistes, no es pot dir que Catalunya patís més que altres terres d'Espanya: també tenia els seus vencedors. Això és no entendre que el país que s'estava construint, un país civilitzat i plausible, va caducar allà mateix i que es va haver de recomençar sense instruments, sense recursos, sense aire.

M'hi estenc, tot i que això és matèria sabuda, perquè aquesta va ser l'experiència de Manuel de Pedrolo, un noi lleidatà de poble petit, prop de Tàrraga, que va anar al front perquè sí, perquè tocava, i que en va tornar per trobar-se submergit en una dictadura abjecta i destructiva, que no només perseguia els *enemics* ideològics sinó també les bases de la cultura i la societat catalanes. Ara afegim que aquest noi vol escriure i que vol escriure en català –perquè és la seva llengua–; aleshores podem fer comptes de com s'ha de sentir, als vint anys, desconnectat de tothom, desconnectat dels petits cercles culturals que miraven de subsistir, i amb les seves dèries d'escriptor: ja hi tornarem. El cas és que l'escriptor se'n va sortir, malgrat l'esquifidesa del mercat i la presència ominosa de la censura, que va condemnar al calaix una bona part de la seva producció. No només se'n va sortir, el Pedrolo escriptor: també va aconseguir un públic fidel, que seguia les seves aventures literàries

Pedrolo va aconseguir tenir un públic fidel

i que consumia amb avidesa la doctrina política que destil·lava en els articles setmanals. Uns articles durs, radicals, crítics. Pedrolo va ser un autèntic referent de la Transició, un oracle rondinaire.

I llavors li arriba, a poc a poc, com una marea que creix, la segona condemna: la literatura catalana perd notòriament el prestigi davant la suculenta i glamurosa literatura en castellà, i autors abans referencials com Pedrolo i Maria Aurèlia Capmany, i fins i tot gent jove com ara Montserrat Roig, vital i profunda, van ser apartats en segona fila, considerats prescindibles, considerats d'una categoria inferior. Això va passar els anys finals dels vuitanta i als noranta, anys democràtics i d'institucions pròpies, els anys formidables dels Jocs Olímpics i de la modernitat urbana, i va ser a mitges una operació dirigida i una contaminació involuntària d'una societat que esdevenia frívola i pueril. Tots hi vam caure una mica, i alguns del tot. Vull dir amb això que Manuel de Pedrolo va morir, el 1990, un xic bandejat: un xic massa sol, malgrat que ell defensava la seva condició de solitari. Aquesta corba que neix en la resistència més tossuda i acaba en el silenci és també generacional, o gairebé, és també paradigma d'allò que ell definia amb justesa una «nació oprimida». Es paguen preus massa alts per fenòmens que no haurien de produir-se amb tanta crueltat.

Tota vida és determinant per a qui la viu, però les circumstàncies de Manuel de Pedrolo no semblen especialment singulars. Poca cosa podem deduir de les dades objectives, perquè ja hem dit que la seva trajectòria és representativa d'un temps i un país, només que amb l'afegit del talent literari i jo diria de la consciència nacional crítica, que són els dos elements que formategen la seva vida. Sens dubte, Pedrolo va ser una persona peculiar, suposo que més com a resultat d'una construcció introspectiva –reflexió, reacció– que no pas com a resposta a uns fets personals singularment agressius. Va patir com tothom que es planteja una singladura intel·lectual en una dictadura ferotge. En tot cas, Manuel de Pedrolo va néixer a l'Aranyó, la Segarra, l'any 1918. No sé quina influència té, en un marxista de pedra picada com ell, el fet que la família fos d'ascendència noble, tot i que vinguda a menys. En tot cas, no hi sobraven els diners. Era una família catalanista, el pare d'Acció Catalana –escissió d'una Lliga que començava a perdre l'hegemonia–, cosa que connota també una certa vocació intel·lectual, elitista. Pedrolo recorda l'extensa biblioteca del casal familiar, on se li va despertar la vocació literària. I aquí s'acaba tot: el futur metge és colpit per la guerra i sobretot la postguerra –amb un període de servei obligat a Valladolid– i aquest futur queda estroncat. L'escriptor vagarejarà de feina en feina, fent una mica de tot, fins que aconsegueix de consolidar la posició literària.

LA TERRA PROHIBIDA (VOLUM 1)
Manuel de Pedrolo
Pròleg: Patrícia Gabancho
Editorial: Comanegra
Barcelona, 2017
Pàgines: 640
Preu: 24 euros

Sigui com sigui, l'any 1946 ja és casat i a Barcelona, en el mateix pis del carrer Calvet on viurà fins a la mort, que s'escau el 1990. Un pis que compaginarà amb breus estades a la casa de Tàrrega, fidel a unes arrels que també traspuaven en la seva fonètica. En el despatxet que l'acull, més aviat petit, escriurà el corpus literari més prolífic de la cultura catalana, només reptat, potser, per l'obra també ben nodrida de Josep Maria Espinàs o Maria Aurèlia Capmany, que són gairebé de la mateixa quinta i que també van haver de guanyar-se la vida sumant peces diferents: novel·les, traduccions, articles, assaigs. Auster com era, el despatx de Pedrolo no va variar gens al llarg dels anys: al mig hi havia una taula escriptori quadrada, no gaire ampla, amb els costats obturats de manera que les cames no es veien. Una taula de fusta fosca. A l'esquerra, segons seia el visitant, una finestra; a la dreta, una prestatgeria de llibres. Era on Pedrolo rebia les visites, ell repenjat en la seva butaca, a vegades creuant les mans per darrere del clatell, estirant-se, i l'altra persona a la distància que marcava el moble central. Sobre la taula, el

Espinàs va estrenar el seu programa d'entrevistes *Identitats*, a l'acabada de néixer TV3, Pedrolo va declinar-ne la invitació, malgrat que amb l'Espinàs havien estat companys de brega literària, vull dir que van debutar gairebé alhora i es coneixien bé. Per què es va negar a assistir a un programa seriós, ben fet, cordial i que podia reblar la popularitat que començava a decaure? No ho sabem. Pedrolo era repatani i obert a parts iguals.

La primera novel·la, Pedrolo la publica als anys cinquanta. El règim ha obert una petitíssima esclatxa en la prohibició d'editar en català i alguna cosa pot circular, a partir d'editorials voluntaristes que intenten recuperar clàssics –no sempre s'autoritzen– o donar a conèixer nous autors. Que són vistos com un miracle. De fet, el procés de substitució cultural ja s'ha consolidat prou com perquè la cultura catalana sigui una anècdota i prou. La gent s'ha acostumat ben de pressa a llegir en castellà i tot el parament de la cultura republicana, que era d'una enorme solidesa i d'un futur incontestable, se n'ha anat en orris, s'ha esfumat.

rall, i la dels nous escriptors envers la llengua catalana. La societat va començar a ser interpretada per un altre prisma, amb un altre dring, i se la va incloure dins del paquet més gros de la «cultura espanyola». És una alienació amb tota la regla. Diversos autors que escrivien naturalment en català van canviar de llengua per poder continuar la feina creativa. Tanmateix apareixen, escrivint en català, nous noms, poquíssims. Entre els qui surten de l'ou hi ha els tres que hem esmentat més d'un cop: Pedrolo, Capmany i Espinàs. Tindran trajectòries molt diferents, els tres radicalment catalanistes, els tres radicalment demòcrates, els tres compromesos a restituir la respiració a una cultura ofegada. Compromesos amb la

Va ser un autèntic referent de la Transició

cedrer, que aleshores no podia faltar, infatigable. Sobre la taula també, la màquina d'escriure, els folis escrits en un costat. Semblaven dir-li a la visita, ep, m'estàs privant de fer la meva feina.

Però Pedrolo era molt amable amb qui li demanava hora, com si fos una obligació intel·lectual: suportava entrevistes (també escolars), preguntes, consideracions. Escoltava tothom –potser no tothom–, s'hi interessava, contestava. Era molt més cordial del que aparentava, del que circulava com a retrat del personatge. Qui no el coneixia, el tenia per extremadament esquerp; qui el freqüentava, el sabia generós i loquaç, inquisidor a estones –mirava fixament mentre escoltava–, amb un somris gens difícil. Una anècdota: quan el 1984 Josep Maria

Es troba a faltar però ningú hi dona un duro.

Això no va ser casual, va ser induït: va ser part d'una programació conscient per part del règim i segurament inconscient en la intenció d'aquells que ho van fer possible. Dir això és tant com assenyalar directament el nucli intel·lectual que es belluga al voltant de la revista i editorial Destino, plataforma de la nova literatura espanyola, que de seguida va guanyar un merescut prestigi de plataforma cultural liberal; Planeta va fer el mateix amb la literatura popular, una doble investida difícil de contrarestar amb el record d'una literatura ara prohibida. Es va trencar l'hegemonia natural de la cultura catalana, que vol dir que es va acabar la fidelitat de la gent a la pròpia reflexió, al mi-

llengua i amb el país.

Pedrolo és, sens dubte, el de més difícil encaix. És curiós com un home que escriu perquè el llegeixi tothom, que es posa com a condició ser clar i pedagògic –no sempre ho serà–, que no vol plantejar dificultats artificials al lector, és el més reticent a integrar-se en els cercles resistents de la postguerra. Ell mateix relata com, obligat per les circumstàncies, va provar de freqüentar el domicili de Carles Riba on se celebraven aquelles tertúlies de diumenge a la tarda on s'intercanviaven estratègies literàries i perspectives resistents. No hi va haver manera: no era el seu món. Va trobar que aquells eren uns intel·lectuals pomposos i estirats, burgesos en definitiva, noucentistes fora d'època, amb els quals compartia el catalanisme però no la visió diguem-ne de classe. O de cultura.

És curiós però ni l'Espinàs hi anava ni ho feia l'Aurèlia, la qual cosa significa que la nova lleva buscava camins diferents, precisament perquè no tenien memòria «d'abans», ni relacions personals

prèvies a l'ensulsiada. Eren un món nou que s'obria pas. Sí que tots tres es plantejaven una carrera literària llarga, no podien saber si productiva o no. Espinàs ho ha explicat bé: la dictadura era complicada per als polítics però no tant per als escriptors, perquè la feina d'escriure és solitària i casolana; després es publica o no es publica, però l'obra es pot fer amb circumstàncies adverses. L'Aurèlia ho diu d'una manera més vital: d'acord això era un desastre, però teníem el mar, el sol, la pell de l'altre... La vida, que s'obre pas, i que potser explica la tossuderia literària d'aquesta gent. Ara bé, dic jo: tot es pot fer, però no és just, ni fàcil, ni promissori. A un llibre li calen els lectors.

L'actitud de Pedrolo és en certa manera desconcertant: es planteja una obra total, una obra d'una dimensió i una ambició desmesurades, en un moment que publicar un sol text ja era un prodigi. L'autor va ser ben rebut per l'estructura cultural del moment, com ho eren tots els qui debutaven durant el franquisme, però el seu tarannà i la dificultat de les primeres novel·les amb la censura van fer que el debut no fos espectacular. I, de fet, Pedrolo dedica uns anys a escriure teatre de manera gairebé obsessiva, una obra rere una altra, i al capdavant gairebé totes van ser bandejades dels escenaris majoritaris. És un teatre simbòlic, abstracte, emparentat amb la tècnica del teatre de l'absurd –siluetes, i no personatges, en escena–, però governat per una lògica incontestable. Són figures humanes lluitant per la pròpia llibertat. La llibertat és l'eix a l'entorn del qual giren totes les trames, que són, insisteixo, simbòliques. Anar més enllà, superar obstacles per trobar-ne d'altres, col·laborar o boicotejar el grup, indagar sobre la condició humana: un teatre, en el fons, existencial. I és l'existencialisme una de les marques de l'obra pedroliana en tots els gèneres. És un home que renega de la transcendència però busca un sentit per una vida que sembla no tenir-ne. Davant la impossibilitat de representar els seus textos

Es va plantejar com arribar al lector

–alguns pujaran a escena durant la Transició–, Pedrolo abandona el teatre i s'aboca del tot a la novel·la.

En aquest gènere, que va ser el gran vehicle d'expressió de la seva generació i de la generació decisiva dels anys setanta, immediatament posterior, Pedrolo intenta satisfer inquietuds diverses. Per una banda, continua amb la indagació sobre la persona humana; per l'altra, es veu en l'obligació de denunciar les condicions de vida sota la dictadura. Però més enllà d'aquests dos paràmetres, Pedrolo es planteja també la qüestió formal de la literatura: la manera d'arribar al lector i, per tant, de transmetre-li un missatge, unes preguntes o unes idees o simplement fer-lo gaudir de la llengua; i la manera més adient i més nova per aconseguir uns efectes determinats. Que vol dir que, en escriure, Pedrolo es planteja problemes formals, problemes de recepció i problemes de compromís. És una actitud formidable en uns condicions que no havien variat gaire. I que es tradueix en provatures diverses, des de novel·les altament experimentals i complexes fins a novel·les psicològiques convencionals, passant per la re-

ivindicació del gènere negre molt abans que aquest estigués en condicions de posarse de moda. És prou conegut que la col·lecció *La Cua de Palla*, que Pedrolo va dirigir uns anys, va acabar en saldo, malgrat que va aconseguir de reunir tots els noms clàssics del gènere i algunes descobertes.

L'ambició de Pedrolo és, doncs, descomunal. Està sol en el seu despatx i va fent de manera incansable. Escriu novel·les senceres en tres setmanes, en dues. A sobre, fa articles i tradueix, perquè s'ha de guanyar la vida entre aquelles quatre parets. Planifica, pensa, dissenya: és una màquina. Les novel·les que es publiquen tenen un gran èxit: són formalment molt diferents entre si, canvien de punt de vista, alternen veus, tenen plantejaments originals, defugen en definitiva la forma tradicional d'un narrador i una història. Alhora són molt entenedores, plantegen problemes que encara són tabús –l'homosexualitat, per exemple, o l'adulteri–, tenen lloc en una geografia que la gent reconeix com a pròpia, sobretot la ciutat de Barcelona; en fi, que connecten molt bé amb un públic d'edat i condició diversa. Quan vol entrar en la denúncia política, fa obres més críptiques, situades en un

món fantàstic, o les sotmet a la càrrega de la censura, que les sol prohibir. A la Transició, superada aquesta trava ominosa, Pedrolo publica un devessall de llibres rescabats del silenci. D'això se'n deia «obrir el calaix» i van ser diversos els autors que ho van viure. Era com recuperar tresors fora del seu moment.

I simultàniament Pedrolo es posa davant un repte impossible, que havia anunciat en algun conte, i que l'ocuparà de forma intermitent un seguit d'anys, fins que s'obliga a renunciar-hi: el Temps Obert. Es tracta de prendre com a punt de partida la vida d'un personatge, en Daniel Bastida, i anar-lo seguint novel·la rere novel·la, desenvolupant les circumstàncies alternatives que parteixen d'un sol fet, un bombardeig durant la guerra civil. Si hi ha morts o no, qui mor, qui queda ferit, etc. Cada cruïlla, cada opció, és una novel·la. El primer cercle de novel·les administra les conseqüències del bombardeig; un segon cercle es fixa en una altra disjuntiva. A meitat d'aquest cercle, Pedrolo plega. El Temps Obert hauria estat infinit i, com ell mateix va dir, ja estava clar quin era el joc. En total, va escriure onze volums. *

A l'altra pàgina:
Pedrolo en una imatge de joventut amb la seva esposa, Josefina Fabregat. En aquesta pàgina, anant en bicicleta en un paisatge rural ÀLBUM FAMILIAR ADELAIS DE PEDROLO